

2017-11-23

YTTRANDE
B2017-938Bygglovenheten
Nacka kommun

Yttrande angående bygglovsansökan gällande fastigheten Sicklaön 83:22, Hus 204 samt 502 C

Bakgrund

Atrium Ljungberg har lämnat in en rivningsansökan avseende en byggnad tillhörande Sickla f.d. industriområde, hus 204 samt 502 C. Byggnad 204 är Diesels Motorers första verkstadsbyggnad uppförd 1898. Byggnad 502 är en f.d. kontorsbyggnad från 1950-talet.

Fastigheten omfattas av detaljplan för Sicklaön 83:22 m. I detaljplanen omfattas såväl hus 204 som hus 502 av en varsamhetsbestämmelse, *kl "Kulturhistoriskt eller arkitektoniskt intressant byggnad/ byggnadskomplex vars bevarande är motiverat. Karaktärsdrag och värden skall beaktas vid eventuell om – och tillbyggnad. "*

Båda byggnaderna ligger även inom ett område som omfattas av skyddsbestämmelsen *q " Kulturhistoriskt värdefullt f.d. industriområde vars grundläggande funktionella tydlighet och struktur skall bevaras. Nya byggnader skall utformas med särskild hänsyn till områdets egenart. "*

Enligt detaljplan förfogar Atrium Ljungberg över en byggrätt inom aktuell tomt till en höjd motsvarande ca sju våningars byggnad.

Enligt bygglovsansökan framhåller Atrium Ljungberg att möjligheterna att bevara hela eller delar av befintliga byggnader och bygga på/till dessa vara "i princip" ogörligt.

Historik

Industrin i Sickla tillkom som en följeffekt av järnvägens tillkomst och dragning. Järnvägsspårens lägen gav anvisningar om bebyggelsens och industriområdets expansionsriktningar.

Verkstadsbyggnaden, hus 204, byggdes år 1898 nära Sickla station på en tomt som Diesel inköpte från Stockholm- Saltsjön. Verkstadsbyggnaden placerades i väst – östlig riktning längs med stickspåret. Förutom att fungera för produktion utgjorde den första verkstadsbyggnaden en fysisk manifestation av dels Wallenbergföretaget Diesel Motorer AB, dels Rudolf Diesels uppfinning vars svenska patent företaget inköpt. För byggnadens konstruktion och byggnadsritningar svarade ingenjören Harald Kinberg. Verkstaden byggdes till med diverse funktioner och 1914 tillbyggdes en verkstadslänga åt norr. Byggnaden kom efter det att benämnas Z- verkstaden.

I samband med moderniseringar under 1930- och 40- talet ändrades byggnaden. Bland annat tillkom det platta taket. I den ursprungliga verkstadsbyggnaden samsades produktionens alla led – svarvning, gjutning, montering, avsyning och administration. De olika tillbyggnader som gjordes speglar de krav på nya lokaler för specifika funktioner som produktionen ställde.

Under 1950-talet växte Atlas Copco explosionsartat och hela värden blev företagets marknad. För företagets räkning uppfördes ett nytt huvudkontor. Det nya huvudkontoret började uppföras 1954 och togs i bruk två år senare. Byggnaden inrymde främst kontorsplatser och i översta våningen rymdes styrelse, direktion och representationsrum med restaurang. Även servicefunktioner som tex tryckeri rymdes i bottenvåningen. 1961 byggdes kontorshuset till med ett skivhus i rät vinkel mot söder. Denna tillbyggnad ingår inte i bygglovsansökan. Huvudkontoret är uppförd i en för tiden typisk tegelarkitektur med mönsterlagt fasadtegel och mer påkostade fasaddetaljer.

Kulturhistoriskt värde

Verkstadens arkitektoniska uttryck har ändrats sedan byggnaden uppfördes 1898. Den industriella verksamheten, produktionen, ställde krav på ändamålsenliga lokaler. Byggnaden har därför utvecklats i samma takt som företaget. Enligt en antikvarisk förundersökning framtagen av Nyréns arkitektkontor år 1999 framgår att byggnadens ursprungliga arkitektur har förvanskats till följd av produktionens ombyggnader. Byggnadens värde ligger därför inte i det arkitekturhistoriska bevarandevärde. I rapporten framgår dock att det kulturhistoriska värdet ligger på det *industrihistoriska planet*; att byggnaden är ett fysiskt dokument över Diesel Motorers första verkstadsbyggnad. Byggnaden har därför ett särskilt *industrihistoriskt värde*.

Byggnadens egenskap, som den första verkstadsbyggnaden som uppfördes åt Dieselmotorers räkning tillmäter byggnaden även ett högt *dokumenthistoriskt värde*. Industrin i Sickla tillkom som en följeffekt av järnvägens tillkomst och dragning. Verkstadshuset placering, utmed det tidigare stickspårets dragning, berättar tydligt om det historiska sambandet mellan industri och då tidens nya kommunikationsmedel. Längs med byggnaden finns en upphöjning i gaturummet. Järnvägsspårens lägen har således gett anvisningar om expansionsriktningar. Denna utgör ett spår från den perrong som använts för in- och avlastning. Byggnaden tillmäts ett särskilt *pedagogiskt värde*.

eftersom den tydliggör det historiska sambandet mellan Järnväg, stickspår och produktionen.

I den antikvariska förundersökningen framkommer att " Huvudkontorets båda byggnadskroppar är tydliga uttryck för sin respektive tidsanda som präglats av ekonomisk optimism och en stark tro på ekonomisk utveckling. Denna anda av rationalitet avspeglas i arkitekturen där upprepning och rätlinjighet i allt högre grad blir en dygd. Arkitekturens uttryck blir indirekt en manifestation och som sådan en presentation av den självbild beställaren vill ge av sig själv- rationalitet- potens, tillgång till internationellt kontaktnät etc."

Huvudkontoret bedöms idag ha *arkitekturhistoriska värden* som ett tidstypiskt exempel på dåtidens kontorsbyggnader. Byggnadens särskilda värden ligger dock i dess symbolik för Atlas Copcos stora expansion under 1900-talets mitt (*symbolhistoriska värden*). Det finns ett värde i att industrins, och områdets industriella utveckling kan avläsas i miljön. Byggnaden är en del i en helhet som utgör en utpekad särskilt värdefullt kulturmiljö.

Det kulturhistoriska värdet i ett industriområde utgörs främst av helheten: den struktur som bebyggelsens, anläggningar och mark tillsammans bildar. Slicka före detta industriområde bevarar idag en helhetsmiljö som kan berätta om industrins mångfacetterade behov och produktionens utveckling genom tiderna. Det finns en kontinuitet i det bebyggda arvet. Berörda byggnader tillmålar området *särskilda miljöskapande värden*. Det miljöskapande värdet är särskilt märkbart beträffande den gamla verkstaden med gaturummets upphöjda del som minner om perrongen.

Synpunkter

Byggnaderna omfattas av en detaljplan som vann laga kraft 2008-08-28. I samband med planarbetet reglerades bevarandefrågor med skydds- och varsamhetsbestämmelser. De båda byggnaderna fick då varsamhetsbestämmelsen *k1 "Kulturhistoriskt eller arkitektoniskt intressant byggnad/ byggnadskomplex vars bevarande är motiverat. Karaktärsdrag och värden skall beaktas vid eventuell om – och tillbyggnad. "* samt skyddsbestämmelsen "q" i detaljplanen.

De båda byggnaderna omfattas även av skyddsbestämmelsen "q" *Kulturhistoriskt värdefullt f.d. industriområde vars grundläggande funktionella tydlighet och struktur skall bevaras. Nya byggnader skall utformas med särskild hänsyn till områdets egenart."*

Det kulturhistoriska värdet i ett industriområde utgörs främst av helheten: den struktur som bebyggelsens, anläggningar och mark tillsammans bildar. Varje del hade en specifik roll i en industriell process, en helhet. Den är ett bevarande av denna helhet som detaljplanens skyddsbestämmelse syftar till. Bevaras inte rubricerad byggnad, verkstadshuset, innebär det att *områdets grundläggande och funktionella tydlighet*

förvanskas. Byggnaden har idag en tydlig koppling lokalisering till det gamla stickspåret.

Båda byggnaderna har särskilda kulturhistoriska värden som del i en utpekad kulturmiljö. Miljöns olika delar är en förutsättning för ett tillvaratagande av värdet. Alla delar har betydelse för förståelsen för områdets struktur och framväxt.

Genom de q (skyddsbestämmelser) de båda byggnaderna omfattas av i planen, framgår att de har ett kulturhistoriskt värde. På plankartan står att områdets strukturella tydlighet och struktur skall bevaras. Byggnaderna har dock i samband med planens framtagande inte bedömts vara så värdefulla att de kräver ett rivningsförbud i detaljplanen.

Som underlag för den gällande detaljplanen gjordes en omfattande kulturhistorisk bedömning av fastigheten. Byggnaderna klassificerades i fyra kategorier:

- kulturhistoriskt intressant byggnad vars bevarande är väl motiverat
- byggnad av mindre kulturhistoriskt intresse men med god arkitektonisk verkan och/eller miljömässigt värde
- ej bedömda nyare byggnader

I planbeskrivningen framkommer att Atlas Copcos huvudkontor bedömdes vara ” kulturhistoriskt mycket värdefull byggnad vars bevarande är synnerligen angeläget”. Byggnaden klassificerade således i den mest värderade kategorin, tillsammans med bl.a. Diesilverkstaden och Luftverkstaden. Dessa byggnader som pekats ut som mycket värdefulla har fått bestämmelsen q1 vilket innebär att byggnaderna är belagda med rivningsförbud. Varför inte Atlas Copcos huvudkontorsbyggnad fått motsvarande skydd framgår inte av handlingarna.

Kulturhistoriskt värdefulla byggnader skall enligt plan- och bygglagen skyddas genom skydds- och varsamhetsbestämmelser i samband med att en detaljplan tas fram. Detaljplaner tas ofta fram i samarbete med berörda byggherrar. Under en planprocess är det inte ovanligt att önskemål inkommer som innebär att byggnader inte skyddas med de bestämmelser deras antikvariska värde kräver. Planarbetet innebär en process av kompromisser. I det arbetet ingår inte sällan antagande av kommande stadsutveckling och hotbild för kulturhistoriska värden. När gällande detaljplan togs fram 2007-2008 hade stadsförnyelse processen drivits i en förhållandevis jämn och stabil takt inom Sicklaön. Enligt en antikvarisk rapport skriven av byggherrens egen antikvarie 2006 framkommer att” Ljungberg gruppens utgångspunkt är att den gamla industrimiljön skall återbrukas genom förnyelse i *form av renoveringar, ombyggnader och tillägg (planenhetens kursivering)*”.

År 2014 skrev Nacka kommun det s.k. Tunnelbaneavtalet med staten och landstinget. Avtalet innebär att kommunen skall bygga 13 500 bostäder på västra Sicklaön fram till 2030. I syfte att verkställa de inom avtalet utlovade bostäderna har Nacka kommun tagit fram en stukturplan som anger huvuddragen för den kommande exploateringen.

Till följd av den pågående stadsutvecklingen och inte minst till följd av den nu planerade tunnelbanedragningen har ett stort exploateringsintresse blivit påtagligt.

När gällande detaljplan togs fram 2007-2008 kunde kommunen inte förutse att det skulle anläggas en tunnelbaneuppgång i området, vilket förorsakat den nu dramatiskt ökade viljan till exploatering. *Förutsättningarna för industriområdets bevarande som fanns vid framtagandet av detaljplanen har således ändrats markant.* De bestämmelser som tidigare bedömdes ge ett framtida skydd för kulturhistoriska värden bedöms idag, med nuvarande exploateringstryck, inte säkra områdets värden enligt 8 kap 13§.

Atlas Copcos första verkstadsbyggnad, hus 204 har ett särskilt kulturhistoriskt värde på det sätt byggnaden berättar om områdets etablering och äldsta historia. Byggnaden har ett betydande värde för att områdets tydlighet och struktur skall bevaras. Nacka, och särskilt kommundelen Sickla, har en tydlig kulturmiljöprofil i vilken industrierna är fundamental. Industrin fick ett strategiskt läge intill huvudstaden Stockholm och järnvägens dragning skapade förutsättningar för etableringen. Sickla industriområde utvecklades till ett av kommunens största industriområden. Det f.d. kontorshuset är idag en symbol för företagets expansion under 1900-talets mitt, det visar på industrins kontinuitet i Sickla. Det allmännas intresse av lokallistoriska aspekter är därför betydande.

Rivningslov ska enligt 9 kap. 34§2 PBL ges för bl.a. en åtgärd som avser en byggnad som inte bör bevaras på grund av byggnadens eller bebyggelsehistoriska, kulturhistoriska, miljömässiga eller konstnärliga värde. Rubricerade byggnader bedöms ha ett särskilt kulturhistoriskt värde. Rivningsansökan bör därför avslås.

I tjänsten

Niss Maria Legars
Kommunantikvarie